

УДК 378+37.015

Т.І. Люріна,
кандидат педагогічних наук, професор
(Київський міський педагогічний університет імені Б.Д. Грінченка)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ МОРАЛЬНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Розглянуто сучасні тенденції формування ціннісних орієнтацій особистості студента в контексті духовного простору освітнього менеджменту. Проаналізовано моральний компонент навчальної діяльності, що передбачає наявність моральних норм та принципів, культурних надбань та соціально-морального досвіду, яким керуються викладачі та студенти в освітньому процесі і який має ефект зворотного зв'язку.

Сучасні перетворення в життєдіяльності людини та суспільства актуалізують істотні психолого-педагогічні зміни парадигми сучасної освіти. Це пов'язано з тим, що останніми роками помітно змінилася система морально-духовних цінностей студентства. Від молодого покоління, чия моральна свідомість активно формується саме в цей період, у глобальному плані залежить розвиток суспільства в цілому. Цей процес є дуже складним, оскільки суспільство є динамічною системою, котрій властивий нелінійний процес розвитку, постійна зміна, рух усередині її, взаємодія між усіма її елементами. Основні якості, значущі для розвитку суспільства в цілому й для розвитку окремої особистості, продуктивно формуються в освітньому середовищі у площині ціннісних орієнтацій, які базуються на поняттях "вічних" цінностей: добро, краса, порядність, достоїнство, совість і т. ін.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчив, що сучасні тенденції змін такого роду вивчають В.І. Абрамов [1], В.С. Біблер [2], Л.В. Романюк [3] та інші науковці. Більшість з них виявлено, що у свідомості молоді, її моральних орієнтирах чітко спостерігаються як елементи оновлення духовних сфер особистості на основі оволодіння загальнолюдськими цінностями, так і негативні тенденції, котрі існують у суспільстві. Очевидним у самоактуалізації сучасної молоді людини є процес відторгнення міфологізованих цінностей минулої соціальної епохи і формування якісно оновленої свідомості.

Метою статті є висвітлення деяких аспектів дослідження ціннісних орієнтирів особистості студентів, зумовлених трансформацією політичної, економічної систем, соціально-психологічної ситуації в суспільстві в контексті духовного освітнього простору.

Рівень розвитку суспільства зумовлює кількісний і якісний зміст потреб, соціальну і моральну цінність яких визначає спрямованість, що сприяє вияву ціннісних орієнтацій. Ефективним у цьому розумінні є процес набуття, засвоєння і формування найбільш необхідних для професійної діяльності у сфері освіти духовно-моральних цінностей особистості. Надзвичайно важливо вберегти студентів від соціальної фрустрації, сприяти їхньому гармонійному зростанню. Інакше вони сконцентрують у собі соціально-психологічні характеристики "маргіналів", що створюватиме їм труднощі при інтеграції в соціальні інститути та соціальні відносини, оскільки їм властиві спрямованість у майбутнє, стурбованість соціальними проблемами (війни і миру, екології тощо), пошук свого "Я", а також "вакуум" віри, пасивність, дефіцит духовних контактів, гуманістичних начал особистості.

Традиційні взаємини в соціумі детермінують вироблення системи моральних взаємин, впливів і виховання підрастаючої зміни загалом. Однак це не страхує від усіх проблем. Однією з них є те, що студент, вихований у душі глибокої шани до традицій, моральних норм, які інколи пов'язані з досить специфічними культурними умовами, володіє відносно унікальною, соціально обмеженою сукупністю стереотипів і уявлень. Потрапляючи в інноваційну систему соціалізації, в інші умови становлення і виховання, що вимагає високої адаптивності, готовності сприймати і засвоювати багато стереотипів і уявлень, які можуть суперечити засвоєним раніше, він може розгубитися, виявитись нездатним самостійно усе осмислити. За відсутності кваліфікованої допомоги це може спричинити його девіантну поведінку.

Основою формування світогляду молоді людини є соціальні та моральні цінності – узагальнення про мету і норми поведінки. Вони є проміжною ланкою, яка регулює відповідність між власною поведінкою, діями, інтересами, потребами та інтересами суспільства. Цінність – це феномен, який має для людини вирішальне значення і відповідає її актуальним потребам та ідеалам. Також це опосередковане культурою поняття, яке є еталоном належного в досягненні потреб. Моральні цінності визначають сенс існування людини, духовно збагачують її. Моральні цінності особистості – це один зі способів нормативної регуляції дій людини в усіх сферах суспільного життя, вираження її індивідуальної свідомості та вчинку, в яких інтегруються цінності добра, справедливості, обов'язку, сумління та щастя. Духовний освітній простір сприяє формуванню ціннісних орієнтацій особистості майбутнього фахівця, обумовлює цілісність його моральної свідомості. Завдяки цьому студент усвідомлює норми і принципи моралі, духовну гідність та дієвість своїх мотивів, своєї моральної

свідомості в цілому. На думку О. Здравомислова, духовно-моральні цінності розвиваються в суспільстві спонтанно: моральні норми, також як і матеріальні інтереси, пронизують собою усі сфери суспільних відносин. "Вони проходять в усі роди діяльності людей, пропонуючи вироблені, закріплені у досвіді зразки регулювання людських відносин" [5: 180]. У моральній свідомості людини інтегруються вищі цінності – добро, істина, краса, любов до свободи та справедливості.

Проведений реферативний огляд літератури з дослідження проблеми ціннісних орієнтацій молоді дає підстави стверджувати таке:

1) цілеспрямована активність людини як суб'єкта поведінки, діяльності (в т. ч. професійної) обумовлена багатьма факторами, серед яких одне з провідних місць займають ціннісні орієнтації та спрямованість особистості;

2) соціальний характер ідеології, освіти, виробництва, культури, побуту знаходиться в основі тих цінностей і норм поведінки, які засвоює підрастаюче покоління в сім'ї, школі, трудовому колективі, різних мікросоціумах;

3) самобутність людини, як індивіда, суб'єкта, особистості, індивідуальності, переломлюється в привласнених нею цінностях через складну систему власних потреб, інтересів, прагнень, ідеалів;

4) вивчення цінностей людей різних вікових періодів дозволяє зробити зріз того їх рівня, який склався в цьому віці;

5) виявлення зв'язків, залежностей між різними факторами, які дотичні до особистих потреб, захистів, виборів, пріоритетів і ціннісних орієнтацій, дозволяє встановити деякі загальні тенденції їх формування, а також визначити обумовлюючі перетворення впливів на вибори і пріоритети у сфері цінностей людини.

Розвиток у студентської молоді якостей громадянина, суспільно-орієнтованих цінностей, пріоритетів набуває особливої гостроти в умовах кардинальних соціально-економічних змін, трансформації суспільства в цілому. Це вимагає від особистості динамічної адаптації до швидкоплинних змін життя, котрі далеко не завжди відповідають ідеалам, загальнолюдським цінностям, наприклад, рівності, справедливості, толерантності. Унаслідок виникає низка проблем, розв'язання яких має не лише теоретичне, але й практичне значення для підвищення ефективності надання освітніх послуг навчальними закладами різних рівнів акредитації.

Емпірична картина реальних (а не декларованих) пріоритетів, інтересів, цінностей та чеснот студентської молоді ще вимагає наукового осмислення та узагальнення. Багато з наявних сьогодні досліджень ціннісних орієнтацій хвибує саме поверховістю, фрагментарністю, орієнтацією інтерпретацій на соціально бажане. Проведений аналітичний огляд літератури дозволяє окреслити проблему власного дослідження – особливості ціннісних орієнтацій студентів різних спеціальностей і освітньо-кваліфікаційних рівнів у період трансформації системи освіти України.

Цілеспрямований збір фактів для вивчення пріоритетів цінностей студентів здійснювався за допомогою таких методик (методів):

1) аналіз документації щодо основних тенденцій та вимог Болонського процесу, ступеневої освіти України, зокрема особливостей вимог до фахової підготовки студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів у частині циклу суспільних, філософських, економічних, гуманітарних дисциплін певних спеціальностей.

2) вивчення продуктів навчальної діяльності – академічна успішність студентів як у традиційному 5-ти бальному, так і в рейтинговому оцінюванні; ознайомлення зі статусними особливостями академічних груп за спеціальностями: списковий склад, статеві-вікові співвідношення, типи загальноосвітніх закладів, які закінчили абітурієнти в рік вступу до професійного навчального закладу.

3) вивчення пріоритетів цінностей студентів здійснювалось за допомогою адаптованого варіанту методики М. Рокіча. Адаптація здійснена А. Гоштаутасом, А.А. Семеновим, В.О. Ядовим. У методиці Рокіча використовується два списки цінностей: 18 термінальних (цінності-цілі) і 18 інструментальних (цінності-засоби). Кожна цінність написана на окремій картці розміром 150×50 мм. Перед досліджуванним ставиться завдання прорангувати (розкласти в порядку від 1 до 18) послідовно термінальні, а потім інструментальні цінності. Список "термінальних цінностей": активне діяльне життя; життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, які досягаються життєвим досвідом); здоров'я (фізичне і психічне); цікава робота; краса природи та мистецтва; любов (духовна та фізична близькість з коханою людиною); матеріально забезпечене життя; наявність хороших друзів; загальне добре становище в країні, в нашому суспільстві; збереження миру між народами (як умова благополуччя кожного); суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі); пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток); рівність (братство, рівні можливості для всіх); самостійність як незалежність у судженнях та оцінках; свобода як незалежність у вчинках і діях; щасливе сімейне життя; творчість (можливість

творчої діяльності); впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів); задоволення (життя, повне задоволення, розваг, приємного проведення часу).

Список "інструментальних цінностей": акуратність (уміння тримати в порядку свої речі, порядок у справах); вихованість (гарні манери, ввічливість); високі запити (домагання); життєрадісність (почуття гумору); старанність (дисциплінованість); незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче); непримиренність до недоліків у себе і в інших; освіченість (широта знань, висока загальна культура); відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово); раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати аргументовані рішення); самоконтроль (стриманість, самодисципліна); сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів; тверда воля (уміння стояти на своєму, не відступати перед труднощами); терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати їх помилки і омани); широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички); чесність (правдивість, щирість); ефективність у справах (працелюбство, продуктивність у роботі); чуйність (турботливість).

Картки з найменуваннями цінностей пропонуються досліджуваному загальним набором у випадковому порядку спочатку 18 карток Т-цінностей, потім 18 карток І-цінностей. Після закінчення рангування результати досліджуваного заносяться до індивідуального протоколу, який має вигляд таблиці зі списками цінностей. По кожній цінності проставляється ранг (від 1 до 18), приписаний їй досліджуваним. Обробка результатів здійснюється як на рівні індивідуальних протоколів, так і на рівні вибірки (масиву даних).

Для визначення семантичних зв'язків "понять-цінностей" при їх сприйманні та розумінні застосовувався метод контент-аналізу. Матеріалом для контент-аналізу слугували фрагменти визначень термінальних та інструментальних цінностей, які були зроблені досліджуваними після виконання завдання на рангування за методикою Рокича. Досліджуваним пропонувалось дати визначення, окреслити сферу відповідності застосування того чи іншого поняття (цінності) щодо явищ, подій суспільної практики, а також учинків людей. Тобто була зроблена спроба виокремити до емпіричного рівня конкретизації питання особливостей усвідомлення досліджуваними лексики "понять-цінностей" при їх рангуванні, визначити роль власного досвіду в цьому процесі.

Результати емпіричного дослідження сформовані в масив даних, який оброблено з використанням методів математичної статистики.

Отримана емпірична картина ціннісних орієнтацій студентів та їх взаємозв'язків має низку особливостей, які подаються нами у формі таких узагальнень і висновків.

1. Простежується стала тенденція виділення студентами усіх груп і спеціальностей "цінностей-опозицій", до яких віднесені як термінальні, так і інструментальні цінності, оцінені респондентами крайніми за величиною ранговими місцями за 18-ти бальною шкалою. Такими зі списку термінальних цінностей є "здоров'я – суспільне визнання", інструментальних – "чесність – непримиренність до недоліків".

2. Кількісна обробка показників рангування респондентами цінностей дозволила побудувати емпіричну трирівневу модель пріоритетів термінальних та інструментальних цінностей за такими параметрами: високий рівень: 1 – 6 рангові місця (термінальні – здоров'я, любов, наявність гарних друзів, щасливе сімейне життя; інструментальні – чесність, відповідальність, вихованість, самостійність), середній рівень: 7 – 12 рангові місця (термінальні – цікава робота, задоволення, впевненість у собі, життєва мудрість, незалежність у судженнях та оцінках, свобода у вчинках, пізнання, матеріальне забезпечення, рівність; інструментальні – працелюбність, життєрадісність, тверда воля, акуратність, сміливість у відстоюванні своєї думки, освіченість, чутливість, терпимість, самоконтроль, широта поглядів, старанність, раціоналізм); низький рівень: 13-18 рангові місця (термінальні – творчість, суспільне визнання, загальне добре становище в країні, краса природи та мистецтва інструментальні – непримиренність до недоліків, високі запити).

Цінності з високим пріоритетом рангуються респондентами більш однорідно, тобто результати мають менше розсіювання. Повторюваність однакових рангових місць (мода) складає: 1-й – 3-й ранги – більше 60-70% при оцінюванні термінальних і 20-40% – при оцінюванні інструментальних цінностей. Дещо одноріднішим є рангування цінностей, віднесених нами до пріоритету низького рівня.

3. Наявна стала тенденція пріоритетів цінностей як при внутрішньогрупових, так і міжгрупових порівняннях за результатами емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій студентів усіх спеціальностей та груп.

4. Емпірична заниженість оцінок суспільно-бажаних цінностей (загальне добре становище в країні, суспільне визнання, непримиренність до недоліків, високі запити), а також цінностей творчості та краси природи та мистецтва. Це не може не викликати стурбованості й вимагає визнання того, що суспільні інститути різних рівнів (від дошкільного виховання до вищої освіти) не докладають достатньо зусиль для розвитку в підростаючого покоління чуття гармонії та краси, уявлення про те,

що продуктивна (творча) діяльність зміцнює в людині "створююче начало" і слугує перешкодою руйнівним інстинктам не лише в дитячому, але й у підлітковому та юнацькому віці.

Одержані емпіричні дані дозволяють зробити висновок про можливість виділення особистісного ядра цінностей студентів, яке включає як термінальні (здоров'я, цікава робота, любов, щасливе сімейне життя, задоволення, впевненість у собі, життєва мудрість, свобода у вчинках, матеріальне забезпечення), так і інструментальні (чесність, життєрадісність, працелюбність, освіченість, відповідальність, вихованість, самостійність, самоконтроль, старанність, раціоналізм, терпимість) цінності. Ситуативно переструктуровуючись, "ядро цінностей" набуває "оперативної конфігурації" адекватно до мети, завдань та умов діяльності, поведінки. Завдяки цьому здійснюється динамічна адаптація студентів до мінливих умов життя та діяльності, а також прийняття рішень в ситуаціях різної складності.

Викладене дає підстави для висновку і про те, що у значної частини студентів ціннісні орієнтації можуть бути оцінені як розвинуті, стійкі, а саме такі, що зумовлюють цілісність людини, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, здатність до вольових дій, активність. Однак, низький пріоритет макросоціальних (загальне добре становище в країні, краса природи та мистецтва) та окремих духовних цінностей (творчість) дозволяє оцінювати такі ціннісні орієнтації лише як частково гармонійні. Усе це, значною мірою, зумовлено недосконалістю навчальних планів, змісту та методів навчання, котра й деформує якість фахової підготовки студентів, надаючи переваги знанням, умінням, навичкам майбутньої (далеко не завжди визначеної) професійної діяльності. Навчальні заклади, здійснюючи освітню діяльність, усе більше втрачають виховні, розвивальні функції.

У студентському віці поєднуються два вікових періоди розвитку людини – рання юність і молодість (або рання дорослість). Він є одним з найважливіших періодів у становленні особистісних якостей, зокрема, системи ціннісних орієнтацій. У цей період відбуваються зміни у всіх сферах активності особистості: побуті та дозвіллі, освіті, соціально-професійній сфері, міжособистісних взаєминах. Саме активні взаємодії в різних сферах суспільної практики обумовлюють зміни поглядів, інтересів, переконань, відношень-переживань особистості до тих чи інших явищ дійсності. Унаслідок змінюється і система ціннісних орієнтацій.

Отже, в контексті духовного освітнього простору можна простежити певну закономірність між такими двома факторами, як ціннісні орієнтації особистості і продуктивна професійна діяльність, і зрозуміти їхню взаємозумовленість.

Однак освітній простір завжди відрізняється своєю неоднорідністю завдяки наявності в ньому безмежної кількості суб'єктів, що мають різний рівень моралі, культури, коло потреб і інтересів, свої погляди і цінності. Усі ці елементи теж визначають подальшу поведінку майбутнього фахівця. Ціннісні орієнтації студентства формуються у процесі соціалізації під час засвоєння нових знань та соціально-психологічного досвіду і виявляються в цілях, інтересах, переконаннях, спілкуванні й діяльності особистості. Реалізуються вони у процесі життєдіяльності та підтверджуються або відкидаються життєвим досвідом. На основі індивідуального досвіду, що є адекватною чи неадекватною умовою духовного освітнього простору, конкретні ціннісні орієнтації або набувають особистісного сенсу, або витісняються як такі, що не забезпечують успішного функціонування особистості в соціумі. Зміни в духовному освітньому просторі певним чином відображаються у свідомості молодих людей, зумовлюючи зміни в системі їх ціннісних орієнтацій. Порівняно з минулими поколіннями сучасні студенти раціональніше сприймають життя, більш самостійні [4]. Духовний освітній простір є важливим чинником, який опосередковує вплив освітнього середовища на формування і трансформацію ціннісних орієнтацій студентів, що є показником моральної зрілості особистості студента.

Моральна самоактуалізація та самоствердження молоді особистості полягає в тому, що вона виявляє відповідальність за процес та результат власної діяльності, виявляє свої творчі здібності, таланти та можливості, індивідуальні риси, морально-психологічну позицію в системі міжособистісних відносин, про положення в ній, що забезпечує особистості повагу, визнання, довіру, підтримку, допомогу й захист і тим самим сприяє задоволенню потреби в спілкуванні та взаємодії з іншими людьми, прояву індивідуальності. Розквіт цих можливостей особистості, досягнення нею вершин професійного, морального росту завжди співвідносяться з її життєвими перспективами, планами, цілями та ідеалами. Ці плани можуть стосуватися професійного, морально-духовного, інтелектуального розвитку людини, сімейного благополуччя, матеріального достатку, майбутнього своїх дітей тощо. Відсутність або уявлення про неможливість їх реалізації особистість сприймає як безвихідь.

Сьогодні процес соціалізації молоді ускладнюється переоцінкою традицій, норм і цінностей. Якщо раніше молодь спиралася на досвід попередніх поколінь, то тепер їй доводиться творити новий соціальний досвід, покладаючись переважно на себе, що значною мірою зумовлює суперечливі тенденції в її свідомості та поведінці. Без урахування моральних норм та свідомого виявлення власної

моральної позиції процес соціалізації відбуватися не може. Тільки завдяки наявності моральних переконань, суджень, інтересів та потреб, особистість здатна спілкуватися з іншими та виявляти себе в діяльності. Різні соціально-психологічні чинники – матеріальні умови життєдіяльності, індивідуально-типові риси особистості, нахили, здібності, комунікативні вміння, якість навчально-виховного впливу вищого навчального закладу, сім'ї, інших інститутів соціалізації – активно впливають на процес формування ціннісних орієнтацій студента. Усі вони обумовлюють систему інтересів та потреб особистості, які існують у певній ієрархії життєвих цінностей. Завдяки наявності такої ієрархії особистість починає надавати перевагу одним цінностям і заперечувати інші, тобто диференціювати об'єкти і явища за їх особистісною значущістю.

Період навчання у вищому навчальному закладі має включати не тільки засвоєння студентами знань, умінь та навичок. Адже цей період – найважливіший етап гармонійного особистісного розвитку, який передбачає соціально-психологічне зростання особистості, а також саморозвиток її як суб'єкта пізнавальної та творчої діяльності. Як відомо, навчання – це двоєдина діяльність педагога і студента. Вона має системний характер, а предметом її є взаємодія між тим, хто навчає, і тим, хто вчиться. Складна сукупність взаємодій і зв'язків викладача і студентів опосередковується системою моральних норм, засобів, методів і організаційних форм навчання та спілкування.

Педагогічне спілкування, в межах якого відбувається спільне розв'язання проблем навчання, характеризується такими параметрами: активність учасників взаємодії, спрямованої один на одного і на самих себе (змістом цієї активності є численні процеси міжособистісного духовного пізнання, соціально-психологічного відображення, самопізнання та ін., а результатом – формування психологічної єдності учасників взаємодії, досягнення певного рівня взаєморозуміння між ними); предметна сутність, яка постає у формі навчальних завдань (з цієї точки зору педагогічне спілкування можна описати як процес інтеграції предмета співробітництва, формування предметно-ціннісної і мотиваційної єдності його учасників); процесуальна сутність, що розглядає співробітництво як процес, в якому виявляються індивідуальні та колективні предметні дії його учасників (педагогічне спілкування постає як процес інтеграції індивідуальних дій педагога і студента в їх спільній діяльності).

Моральний компонент навчальної діяльності передбачає наявність моральних норм та принципів, культурних надбань та соціально-морального досвіду, яким керуються викладач та студенти в освітньому процесі і який має ефект зворотного зв'язку. Саме від викладача, який виявляє у своїй професійній діяльності моральні якості, залежатиме формування моральної свідомості майбутніх спеціалістів. Основними моральними та професійними якостями викладача вважаємо такі: високий рівень моральної мотивації своєї праці та вміння впливати на студентів, спонукаючи до діяльності; висока культура спілкування, володіння педагогічною етикою (взаємоповага, взаєморозуміння, творче співробітництво); орієнтація на ефективність та якість навчального процесу; особиста компетентність та професіоналізм; орієнтація на розвиток творчої особистості; цілісність системного бачення та готовність до змін; мислення глобальними зв'язками і процесами; ініціативність та цілеспрямованість; систематичне планування та спостереження за результатами у професійному зростанні студентів; здатність переконувати та встановлювати зв'язки; здатність давати доручення та надихати на справу.

У вищому навчальному закладі відбувається активний процес підготовки майбутнього професіонала. Але не завжди сам студент може усвідомити себе в ролі людини, яка через 3-4 роки буде виконувати свої професійні обов'язки. Щоб раптово не опинитися у такій ситуації, молода особистість вже в аудиторії має навчитися усвідомлювати себе як майбутнього спеціаліста. Є. Клімов виділяє 5 елементів самосвідомості людини-професіонала [6]: усвідомлення своєї приналежності до певної професійної спільноти; знання, думка про свою відповідність професійному еталону; знання людини про ступінь її визнання в професійній групі; знання про свої сильні та слабкі сторони, шляхи самовдосконалення; уявлення про себе та свою працю в майбутньому.

Ці елементи професійної самосвідомості свідчать про наявність у студента моральних цінностей справедливості, добровільності, відкритості, рівності, свободи, активності, ініціативності, самостійності, а також про постійну потребу в їх дотриманні, самовдосконаленні. Наявність цих цінностей у свідомості особистості робить її навчальну діяльність більш ефективною та професійно спрямованою.

Висновки:

1. Для забезпечення ефективності навчання та якості професійної підготовки необхідно, щоб організація педагогічного процесу та управління ним стимулювали вищі рівні мотиваційної сфери студентів, актуалізували стійкі потреби в пізнанні, самоорганізації та моральній самоактуалізації.

2. Гуманізація навчального процесу має передбачати таку психолого-педагогічну позицію викладача, за якою існує ставлення до студента як до повноправної особистості, яка потребує поваги та розуміння.

3. Завдання викладача в цьому аспекті – активізувати позицію студента щодо сприйняття мети навчання, вибору завдань і способів діяльності. Саме духовно-моральні мотиви усвідомлення мети навчання та інтересу до нього є передумовами результативного навчання, а також критеріями формування майбутнього професіонала.

4. Необхідною є подальша розробка спеціальної моделі професійного становлення із врахуванням мотиваційних ресурсів студентів (духовно-моральних у тому числі), орієнтована на розвиток та використання управлінських ситуацій, які б стимулювали гармонійний розвиток молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамов В.І. Духовність суспільства: Методологія системного вивчення: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 236 с.
2. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
3. Романюк Л.В. Ціннісні орієнтації студентів: сутність, структура і психологічні механізми розвитку. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – 188 с.
4. Дубасенюк О.А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: Дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. і психології професійної освіти АПН України. – К., 1996. – 527 с.
5. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. – М.: Политиздат, 1986. – 233 с.
6. Климов Е.А. Психология профессионала. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 174 с.

Матеріал надійшов до редакції 29.08.2008 р.

Люріна Т.І. Психолого-педагогические и социально-педагогические факторы нравственной самоактуализации студентов.

Рассмотрены современные тенденции нравственной самоактуализации студентов, которые обуславливаются преобразованиями в социальном пространстве. Проанализирован нравственный компонент учебной деятельности, который предусматривает наличие нравственных норм и принципов, культурных приобретений и социально-нравственного опыта, которым руководствуются преподаватель и студенты в образовательном процессе и который имеет эффект обратной связи.

Lyurina T.I. Psychological-Pedagogical and Social-Pedagogical Factors of Student's Moral Self-Organization.

The article is devoted to examining of the modern tendencies of self-actualization the students, which conditions the reorganization in social space. Analysing the moral component of education activity, which presupposes availability of moral norms and principles, cultural acquisition and social-moral experience, which follow teacher and students in the education process and which had effect of inverse connection.